

A. is voor Adriaan

Sinds Ko mij vroeg om vandaag iets over Adriaan te vertellen, leef ik weer elke dag met hem. Dat is op zich niets nieuws, want er is bijna geen dag dat ik niet aan hem denk. Hij zit als het ware onder mijn huid. Omdat ik hem zo lang heb gekend, heeft hij door al die jaren heen veel invloed op mij en mijn leven gehad, zowel mijn persoonlijke leven als mijn professionele leven als vertaler.

Adriaan, die ik altijd A. noemde, heb ik leren kennen bij Uitgeverij Meulenhoff, waar ik op 17-jarige leeftijd ging werken, omdat ik op school maar niet wilde deugen. De uitgeverij zat in die tijd, we schrijven 1961, op het Rokin, boven Boekhandel Van Heteren. Er was een smalle lange trap naar boven, die leidde naar de krappe, vensterloze ruimte - ontvangst en telefoonbalie en pakjeskamer in één - waar ik aanvankelijk de functie van 'receptioniste' vervulde. A. (toen 49) was in die tijd redacteur van Literair Paspoort en bezocht de uitgeverij regelmatig om nieuwe boeken op te halen die hij moest bespreken. Ik leerde al gauw zijn specifieke tred kennen en wist haast vanaf de eerste tree dat hij er aan kwam.

Mijn vriendschap met A. is in de loop van de lange tijd die ik hem heb gekend - 41 jaar- steeds veranderd. Toen ik hem ontmoette was ik een heel naïef meisje, dat nog nooit iets had meegemaakt, en die net het lezen, de literatuur had ontdekt. Een jaar daarvoor was mijn vader overleden en, zoals ik me pas veel later realiseerde, werd A. een plaatsvervangende, geïdealiseerde vaderfiguur voor me, al had hij in de verste verte niets gemeen met mijn eigen vader. Dat was nou juist het spannende, want deze pseudo-vader kleepte zich naar de mode van die tijd, was wat je nu een BN-er zou noemen, die niet alleen alle schrijvers kende, maar ook kunstenaars en acteurs. Ik was razend jaloers op Alissa en Adrienne, magische namen van magische meisjes min of meer van mijn eigen leeftijd, die ik geruime tijd alleen maar kende van het boek en uit de verhalen die A. mij over hen vertelde.

Met zijn statige, enigszins schrijdende manier van lopen, zijn mooie pakken, zijn grijze haren kortgeknipt (ik heb hem alleen maar grijs gekend), zijn grote bril met donker montuur, was hij een opvallende verschijning in het straatbeeld.

Na werktijd ontdekte ik al gauw het steegje tussen het Rokin en de Nieuwezijds Voorburgwal, dat regelrecht naar Café Scheltema voerde.

Scheltema in de jaren zestig: de kranten waren nog op de Nieuwezijds gevestigd, notoire én integere journalisten hielden er huis - de ronde tafel was voorbehouden aan de oproerige, ordinaire Telegraafmensen, waar sommigen met enige regelmatig dronken vanaf lazerden, er was de tafel met Hofland en andere journalisten van het naastgelegen Algemeen Handelsblad, er waren de andere tafeltjes met groepen en groupies van dichters kunstenaars, cabaretiers, schakers en ballonvaarders.

En er was de tafel met A. en de drie H's: Harry (Lammertink), Henk (Mulder) en Hans (Koetsier), waar ik mocht aanschuiven. Meestal zat ik in stille opwinding te luisteren hoe dit merkwaardige viertal met elkaar omging. Soms spraken wij af om in het weekend een tochtje te maken in de Volkswagen Kever van Henk, de enige die in het bezit was van een auto. We

gingen naar het Gein, aten een broodje en zaten in het gras. Adriaan vond een klavertje vier, waar hij, onbijgelovige die hij was, niettemin heel trots op was. Het waren vrolijke uitjes, waarbij de vrienden, die duidelijk veel met elkaar hadden meegemaakt, elkaar aftroefden in geestigheiden en wijsheden. Af en toe stelden ze mij een vraag, zoals: 'Ria, heb je wel eens met een neger geslapen?'

Na een paar jaar Meulenhoff, ging ik bij Van Oorschot werken. De oude Geert had mij op slinkse wijze overgehaald toen ik op een keer tussen de middag een geschonden exemplaar van een deel Tsjechow uit de Russische Bibliotheek tegen 'collegiale korting' aanschafte. 'Hoeveel verdien je bij Meulenhoff?' vroeg hij. 'Ik geef je vijftig gulden per maand meer als je bij mij komt werken.'

A. en ik bleven elkaar ontmoeten, we praatten, we gingen soms naar een museum, hij leende me boeken en voedde me in het algemeen op, zonder dat overigens nadrukkelijk te doen. Hij kende de familie Van Oorschot al lang en vertelde mij de ene na de andere bizarre anecdote, in het bijzonder over de zelfmoord van zoon Guido, die vlak voor mijn aantreden bij de uitgeverij had plaatsgevonden - hij had alles tot in de details opgeschreven en er met zijn tamelijk morbide interesse zijn eigen theorie over ontwikkeld.

Hij behandelde me als gelijke en was nooit belerend. Mede onder zijn invloed ben ik vertaler geworden, en in dat kader heeft hij mij één keer de les gelezen.

Toen wij samen werkten aan vertalingen van de Amerikaanse dichter Theodore Roethke, zei ik bij een bepaalde passage: 'Ik neem aan dat hij dat en dat bedoelt.' Adriaan: 'In dit vak mag je nooit iets aannemen.' Een wijze les van de man die als definitie van vertaler had gegeven: 'Een vertaler is iemand die woorden in het woordenboek opzoekt waarvan hij de betekenis al weet.' In die tijd moest A. met vertalen de kost verdienen, iets wat hij vaak vloekend en zuchtend deed. Later heeft hij er bij de Vereniging van Letterkundigen voor gestreden dat vertalers en schrijvers betere contracten en stipendia kregen, waar hij zelf ook welverdiend profijt uit kon halen.

Een beetje telaar, vond hij, die van zichzelf vond dat hij te vroeg geboren was en zich vele jaren had moeten afbeulen voor een armetierige vergoeding.

Er brak nu een tijd aan waarin ik A. minder zag, al bleven we altijd in contact. Eind jaren zestig was ik met Jim in Spanje gaan wonen. Wanneer wij in Amsterdam waren, ongeveer een keer per jaar, ontmoetten wij A., en inmiddels ook Guus en Alissa en Adrienne. A. mocht Jim graag en dat was wederzijds. Wij stichtten zelf een gezin en verhuisden naar Amerika. In de jaren zeventig kwam ik een paar keer naar Nederland, om als vertaler deel te nemen aan Poetry International. Met A. werkte ik aan Engelse vertalingen van zijn gedichten, waaruit een uitgave voortkwam. Meestal spraken wij af bij hem thuis en nam ik plaats tegenover hem aan de door Adrienne aubergine geverfde tafel. Om die te bereiken moest je je voorzichtig een weg banen tussen de stapels kranten en boeken door waarmee de vloer en op één na alle stoelen in de huiskamer waren bedekt - een soort organische aanwas van inkt en papier, waartussen hij nog een klein plekje vrij had gehouden voor zijn attributen: pennen, nagelvijlen, contactlensvloeistof, brieven en knipsels. Met

geen enkele andere dichter heb ik zo leuk samengewerkt als met A. Hij vond het heerlijk om met iemand aan een tafel te zitten en woordje voor woordje een gedicht 'aan te pakken'. Tijdens zijn zware depressie was het voor hem zelfs een belangrijke manier om de dagen door te komen. Het waren vaak lange sessies, omdat hij de neiging had hardop te associëren en verhalen te gaan vertellen die bij hem opkwamen naar aanleiding van een passage. Ik verdacht hem er wel eens van dat hij de boel met opzet op deze manier stagneerde, zodat we de volgende dag weer konden afspreken om verder te gaan met het werk. Ik beschouw hem in dit opzicht als meester en mentor en heb ongelofelijk veel van hem geleerd. Ik kan zeggen dat hij tot op de dag van vandaag over mijn schouder meekijkt.

Zijn manier van vertellen, vaak anecdotes die tot op de dag en de datum gedetailleerd waren, zijn wel als 'lijzig' bestempelde manier van spreken, de zinnen die vaak eindigden met 'hè', waardoor hij je bij voorbaat al bij zijn beweringen had ingelijfd, een maniertje dat hij had om je soms met zijn ogen even flitsend of priemend aan te kijken, zijn ongelofelijke originaliteit en humor - ik kan ze allemaal zó oproepen en weer zien en horen.

Intussen schreef hij traag, maar toch gestadig door aan zijn bijzondere oeuvre dat helaas in tamelijk kleine kring gewaardeerd werd en weinig bekroond is. Zijn verhalen en gedichten werden steeds kleiner en korter, steeds treffender. Zijn grieven - hij had er niet zoveel, God en Hermans, daar kwam het op neer - waren een intrinsiek deel van zijn psyche geworden. God zette hij op zijn plaats door zoveel mogelijk taboes te doorbreken en aan de kaak te stellen, Hermans vernederde hij door een paar zinnen voor te lezen en te zeggen: 'Dat vinden nou veel mensen een goede schrijver...' Hij kon er niet los van komen en leek zichzelf er op het masochistische af mee te plagen.

Tegen alle verwachtingen in werd A., die langzamerhand van een vaderfiguur een vriend was geworden met wie ik op gelijke voet omging, steeds maar ouder, al ging dat gepaard met een aantal kwalen waar hij zich op hypochondrische wijze, maar ook met zelfspot, mee bezighield. Wij hebben allemaal wel eens tegenover hem aan tafel gezeten terwijl hij voortdurend zijn hartslag checkte. Voor we de stad ingingen moest hij enkele flinke halen nemen van zijn inhaler ('Mijn doodvonnis is getekend, hè!'). Hij zwoer zijn iconische bril af en begon rond zijn tachtigste nog eens aan contactlenzen! Wat hem, zoals hij met trots vertelde, complimenten van meerdere dames opleverde. A. is de enige die ik ken die toen hij ouder, zelfs bejaard werd, niet klaagde over de veranderende tijd en moraal - in tegendeel hij bleef jong van geest en leek zich steeds meer op zijn gemak te voelen in de tijdgeest.

In zijn wat ik maar laatste fase van zijn leven zal noemen, zag ik hem steeds vaker, op het laatst zelfs bijna dagelijks. Voor mij gold nog steeds dat ik het elke keer spannend vond om naar hem toe te gaan en elke keer weer geïnspireerd en geamuseerd naar huis ging.

We spraken af in een café, allang niet meer Scheltema, dat niet meer was wat het geweest was, maar bij Eik en Linde of TisFris, waar hij zijn voorkeursstoel of -kruk had: altijd met zijn rug tegen een muur, met goed uitzicht op het hele café en binnen comfortabele afstand van de bedienende meisjes, die hij bij naam kende en wier doopceel hij had gelicht eer zij het zelf

in de gaten hadden.

Hij werd nu echt oud, en broos, en zijn wereld - althans zijn lichamelijke wereld - werd steeds kleiner. Eerst ging hij nog een blokje om - afwisselend linksom of rechtsom - en deed hij zijn boodschappen bij de drogist, wc-papier bijvoorbeeld. 'Wilt u gewoon wit of met een bloemetje?' vroeg de verkoopster. 'Heeft u ook met vogeltjes?' Dan naar het postkantoor om geld te trekken of een brief te posten. Er kwam een dag dat hij mij vroeg om de boodschappen te halen - en gaf mij een lijstje in zijn onveranderlijk sierlijke handschrift: Casa citroenafwas (grote fles), 125 g kalfsfilet, 2 Pralinérepes, puur. 4 bananen, 2 perziken (rijp), speculaasjes, snijbonen, 250 g rosbief (rauw)... Als ik terugkwam had hij zijn lenzen in gedaan, deed hij zijn jas aan en keek nog even in de druppelvormige spiegel bij de voordeur om zijn haar te borstelen. Wij gingen geen blokje meer om, maar staken meteen de Kerklaan over naar pizzeria Abe Veneto, door hem steevast 'De Turk' genoemd, gerund door de beminnelijke broers Mustafa, Ahmet, Mehmet en Hüsnü.

Was zijn lichamelijke wereld klein geworden, dat gold bepaald niet voor zijn geestelijke wereld. Wij gingen routinegetrouw boven rechts achterin zitten. A. nam een kleintje koffie met een Turks cognacje. Als hij dat op had nam hij nog een half cognacje. A. was iemand met wie je alles kon bespreken, van nagelverzorging tot Freud. Ik wou dat ik zijn oneliners en treffende benamingen allemaal had opgeschreven. Twee ervan komen nu bij me op: Elizabeth Taylor, de actrice, kenmerkte hij als 'een biefstuk met valse wimpers'; Frans Brüggen was 'net een leeggelopen vulpen.'

Als wij op de terugweg naar huis overstaken naar de Plantage Muidergracht, stak hij zijn arm door de mijne. Kwam er onverwacht hard een auto over de brug aangereden, dan voelde ik zijn schrik in een trekje aan mijn arm en versnelde hij zijn pas. Het was zijn eer te na om vlak bij huis op hoogbejaarde leeftijd nog doodgereden te worden.

Lang leve A., die volgend jaar 100 jaar oud wordt!

19 november 2011
Ria Loohuizen